

Skandinavisk litteratur i Polens nationella kanon

Krzysztof Bak, Stockholms universitet/Uniwersytet Jagielloński i Kraków

CSS Conference 2019, published in July 2020

VILKEN PLATS INTAR den skandinaviska litteraturen i Polens litterära kanon? Frågan väcker en rad litteraturteoretiska problem. Men låt oss tills vidare lämna dem åt sidan och i stället utgå från två konkreta fall, som dels kan ge inblickar i Polens litteraturkanon och dess skandinaviska halt, dels kan hjälpa oss att precisera begreppen. Mitt val av konkreta studieobjekt låter sig motiveras av att de effektivt kompletterar varandras begränsningar. Det första ger en bra bild av kanons kvantitativa sida men säger relativt litet om de kvalitativa aspekterna. Det andra förvrider de kvantitativa förhållandena men ger ett någorlunda tillförlitligt svar på frågan vad den polska kanoniseringen av skandinavisk litteratur egentligen innebär. Med skandinavisk litteratur avses här – i enlighet med polskt språkbruk – litteraturen från samtliga fem nordiska länder.

I.

Det första studieobjektet har encyklopedisk karaktär. I en rad polska uppslagsverk, publicerade av det vetenskapliga förlaget Państwowe Wydawnictwo Naukowe [Det statliga vetenskapliga förlaget], som efter privatiseringen 1991 bytte namn till Wydawnictwo Naukowe PWN [Det vetenskapliga förlaget PWN], har artikeln "Literatura" [Litteratur] kompletterats med en lista över litteraturens "mest framstående och kända verk".¹ Jag har granskat fem encyklopedier och deras verklistor för att se i vilken utsträckning de beaktar den skandinaviska litteraturen. Listorna är publicerade 1959, 1962, 1970, 1974 och 1995. De innehåller totalt mellan 117 och 563 poster.²

Innan de konkreta siffrorna över den skandinaviska representationen i listorna läggs fram krävs några förklarande kommentarer om listornas struktur. Dels har listornas konstruktionsprinciper en direkt betydelse för den skandinaviska litteraturens andel. Dels ger principerna vissa allmänna insikter om den skandinaviska litteraturens receptions villkor i Polen.

¹ "Literatura" [Litteratur], i *Mala encyklopedia powszechna PWN* [PWN:s lilla universalencyklopedi], Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1959, s. 502. Alla översättningar av polska citat i uppsatsen är mina egna.

² Listornas huvudrubriker och bibliografiska uppgifter: "Najwybitniejsze i najbardziej znane dzieła literatury obcej" [Den främmande litteraturens mest framstående och kända verk], i *Mala encyklopedia*, 1959, s. 500–502; "Najbardziej znane dzieła obcej literatury pięknej" [Den främmande skönlitteraturens mest kända verk], i *Encyklopedia popularna PWN* [PWN:s populärenkyklopedi], Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1962, s. 563–565; "Najbardziej znane dzieła literatury światowej" [Världslitteraturens mest kända verk], i *Mala encyklopedia powszechna PWN* [PWN:s lilla universalencyklopedi], Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970, s. 578 f.; "Najbardziej znane dzieła literatury światowej" [Världslitteraturens mest kända verk], i *Encyklopedia powszechna PWN* [PWN:s universalencyklopedi], band 2, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974, s. 737–739; "Najbardziej znane dzieła literatury światowej" [Världslitteraturens mest kända verk], i *Nowa encyklopedia powszechna PWN* [PWN:s nya universalencyklopedi], band 3, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995, s. 765–768.

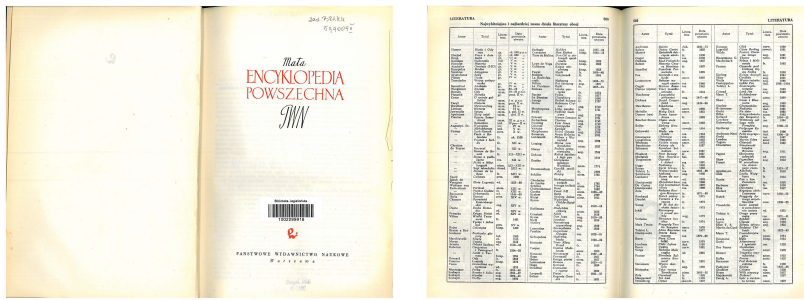

Bild 1: Omslaget till *Mala encyklopedia powszechna PWN* (1959).

Bild 2: Listan 1959 (fragment).

Mest utmärkande för samtliga fem listor är att de begränsar sig till icke-polsk litteratur. De två äldsta använder i sin rubrik uttrycket *literatura obca* [främmande litteratur], de övriga anlitar termen *literatura światowa* [världslitteratur] och förtydligar i en not att de inte beaktar ”polska verk”.³ Enligt en utbredd uppfattning omfattar världslitteraturen verk som når läsaren genom att transcendera sina nationella gränser.⁴ Listorna tilldelar alltså den skandinaviska litteraturen status som det icke-egna, det annorlunda, en samling texter som recipieras i förmedlande former, genom översättning, men också genom olika typer av kulturrapportering som inte behöver ha translatorisk täckning. Joyces *Ulysses* blev listad långt innan den förelåg i polsk översättning.⁵ På ett motsvarande sätt inhyser listan 1995 skandinaviska verk som inte alls (Sara Lidmans *Vredens barn*) eller endast i fragment (Harry Martinsons *Aniara*) var översatta till polska.⁶

Moderna litterära kanonbildningar sker på nationell basis.⁷ Världslitteraturen är svår att kanonisera dels därför att den är extremt pluralistisk, dels därför att den saknar given institutionell förankring.⁸ De fem polska listorna signalerar denna principiella svårighet genom sin påtagliga strukturella labilitet. De tre äldsta bygger på receptionsbaserade kriterier och omfattar verk som av egen kraft etablerat sig i det polska litterära kretsloppet. De två yngsta däremot konstrueras som synteser av de nationella kanonbildningarna och kvoterar in texter som är ”mest kända inom den givna litteraturen”.⁹ I hög grad fördelas positionerna i listan mellan nationallitteraturerna enligt samma princip som i den representativa demokratin, där majoritetens vilja harmonieras med minoriteternas rättigheter.¹⁰ Denna dubbelhet speglas även i listornas skandinaviska andel som kvantitativt jämföras världsklassikern *Et dukkehjem* med *Utvandrarna*, en roman som ansetts vara central inom den svenska litteraturen.¹¹

³ *Mala encyklopedia*, 1970, s. 578; *Encyklopedia powszechna*, band 2, 1974, s. 739; *Nowa encyklopedia*, band 3, 1995, s. 765.

⁴ Jfr Fritz Strich, ”Weltliteratur und vergleichende Literaturgeschichte”, i Emil Ermatinger (red.), *Philosophie der Literaturwissenschaft*, Berlin: Juncker & Dünhaupt, 1930, s. 423, 436 f.; David Damrosch, *What Is World Literature?*, Princeton-Oxford: Princeton University Press, 2003, s. 4 ff., 6, 281 f.

⁵ Jfr *Mala encyklopedia*, 1959, s. 501; James Joyce, *Ulysses*, övers. Maciej Ślōmczyński, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1969.

⁶ *Nowa encyklopedia*, band 3, 1995, s. 768. Jfr Harry Martinson, ”Aniara”, övers. Zygmunt Łanowski, i Zygmunt Łanowski (red.), *W sali zwiercadel. Antologia poezji szwedzkiej (1928–1978)* [I speglarnas sal. Antologi med svensk poesi (1928–1978)], Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1980, s. 71–73 (nr 2, 5, 79, 100); Harry Martinson, ”Aniara (fragmenty)” [Aniara (fragment)], övers. Janusz B. Roszkowski, i Harry Martinson, *Poezje wybrane* [Poesi i urval], red. Leonard Neuger & Janusz B. Roszkowski, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1995, s. 189–195 (nr 13, 53, 85).

⁷ Jfr Ernst Robert Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern: Francke, 1948, s. 267 ff.; Frank Kermode, *The Art of Telling. Essays on Fiction*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1983, s. 177; John Guillory, *Cultural Capital. The Problem of Literary Canon Formation*, Chicago-London: The University of Chicago Press, 1993, s. 38 ff., 74 ff.; Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 36; Wolfgang Bernhard Fleischmann & J. K. Newman, ”Classicism”, i Alex Preminger & T. V. F. Brogan (red.), *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, Princeton: Princeton University Press, 1993, s. 215. Intressant nog inrymmer ingen av de fem encyklopedierna en motsvarande lista över den polska litteraturens främsta verk.

⁸ Jfr Strich, ”Weltliteratur”, 1930, s. 429 f., 434, 439 f.; Curtius, *Europäische Literatur*, 1948, s. 274; Kermode, *The Art of Telling*, 1983, s. 177 f.; Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 5 ff., 281, 289, 297 f.

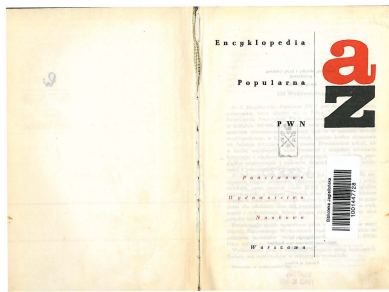

Bild 3: Omslaget till
Encyklopedia popularna PWN
(1962).

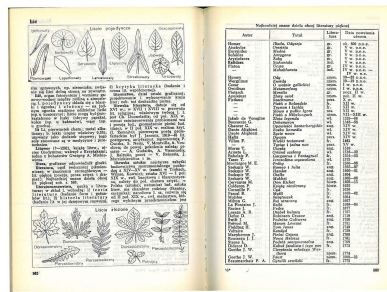

Bild 4: Listan 1962 (fragment).

Spänningen mellan det nationella kanonbegreppet och världslitteraturkonceptet märks även i listornas temporala ramar. En litterär text blir kanonisk genom tidens prövning.¹² De fem listorna vill inkorporera även den nyaste litteraturen. Listan 1995 avslutas med Jean d'Ormessons *Histoire du Juif errant*, publicerad så sent som 1990.¹³ Den heltäckande ambitionen kan förklaras med listornas encyklopediska kontext men motsvarar även världslitteraturbegreppet med dess tydliga samtida inriktning.¹⁴ Påfallande ofta främjar listornas samtidsintresse den skandinaviska litteraturen. För att ett verk ska få kanonisk status krävs en legitimerande institutionell bas.¹⁵ I brist på andra världsomspännande litterära institutioner söker listornas konstruktörer frekvent stöd i Nobelkommittén.¹⁶ Som bekant har kommittén varit ganska generös mot skandinaviska författare.¹⁷ De flesta av de skandinaviska Nobelpristagarna – även de internationellt mindre kända som Bjørnson, Pontoppidan, Gjellerup, Martinson och Johnson – upptas i någon av listorna.¹⁸

Listornas labilitet märks också genom att normerna förändras inom en och samma lista. Medan de äldsta texterna listas på verkningshistoriska meriter, är verkurvalet från de senaste seklen tydligt politiserat. Encyklopedierna utgivna före murens fall privilegierar regimtrogna sovjetiska och sovjetvänliga författare. I listan 1970 exempelvis får Gorki hela tre poster medan Goethe får nöja sig med två.¹⁹ Listan 1995 däremot ger relativt stort utrymme åt östeuropeiska dissidenter, som av förklarliga skäl är nästan helt frånvarande i de tidigare listorna.²⁰ Tendensen är särskilt uppenbar i de två senaste listorna, som underordnar sin nationella inkvoteringsprincip politiska mål. Listan 1974 exempelvis skiljer strikt mellan den öst- och den västtyska litteraturen och förärar den östtyska fler poster än den västtyska. Listan 1995 däremot återförenar de båda tyska litteraturerna samtidigt som den är betydligt generösare mot författare med västtyska rötter. Överhuvudtaget favoriserar den verk från stabila demokratier, särskilt dem som ligger i Polens närområde. Svängningen har en direkt betydelse för listornas skandinaviska

⁹ *Encyklopedia powszechna*, band 2, 1974, s. 739; *Nowa encyklopedia*, band 3, 1995, s. 765. Enligt Damrosch är principen oförenlig med världslitteraturkonceptet (jfr Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 4).

¹⁰ Jfr John Guillory, "Canon", i Frank Lentricchia & Thomas McLaughlin (red.), *Critical Terms for Literary Study*, 2:a uppl., Chicago-London: The University of Chicago Press, 1995, s. 235.

¹¹ *Nowa encyklopedia*, band 3, 1995, s. 766, 768.

¹² Jfr Harold Bloom, *The Western Canon. The Books and School of the Ages*, London: Papermac, 1994, s. 23; Trevor Ross, "Canon", i Irena R. Makaryk (red.), *Encyclopedia of Contemporary Literary Theory. Approaches, Scholars, Terms*. Toronto: University of Toronto Press, 1995, s. 515.

¹³ *Nowa encyklopedia*, band 3, 1995, s. 768. Listan anger dock felaktigt 1991 som romanens publiceringsår.

¹⁴ Jfr Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 4 ff.

¹⁵ Jfr Kermode, *The Art of Telling*, 1983, s. 168 ff., 176 ff.; dens., *History and Value. The Clarendon Lectures and the Northcliffe Lectures 1987*, Oxford: Clarendon Press, 1989, s. 113, 126; Guillory, *Cultural Capital*, 1993, s. 3 ff.; dens., "Canon", 1995, s. 239 ff.

¹⁶ Nobelpriset världslitterära funktioner diskuteras i Pascale Casanova, *La république mondiale des lettres*, Paris: Seuil, 1999, s. 206 ff.

¹⁷ Jfr Kjell Espmark, *Det litterära Nobelpriset. Principer och värderingar bakom besluten*, Stockholm: Norstedts, 1996, s. 44 ff.; dens., *Litteraturpriset. Hundra år med Nobels uppdrag*, Stockholm: Norstedts, 2001, s. 50 ff.

¹⁸ Jfr särsk. *Mala encyklopedia*, 1959, s. 501; *Encyklopedia powszechna*, band 2, 1974, s. 738; *Nowa encyklopedia*, band 3, 1995, s. 768.

¹⁹ *Mala encyklopedia*, 1970, s. 578 f.

²⁰ *Nowa encyklopedia*, band 3, 1995, s. 767 f.

andel. 1974 har den skandinaviska litteraturen relativt svårt att hävda sig mot Warszawapaktens litteraturer. Medan den bulgariska litteraturen tillförsäkras tre platser i listan tilldelas den finska bara en enda post. Listan 1995 däremot är mycket välvilligare mot den skandinaviska litteraturen och upptar hela sju verk som saknats i de tidigare listorna. Bland de nyupptagna verken finns *Romanen om Olof*, *Utvandrarna*, *Barabbas*, *Aniara* och *Vredens barn*.²¹

²¹ *Encyklopedia powszechna*, band 2, 1974, s. 737 ff.; *Nowa encyklopedia*, band 3, 1995, s. 767 f.

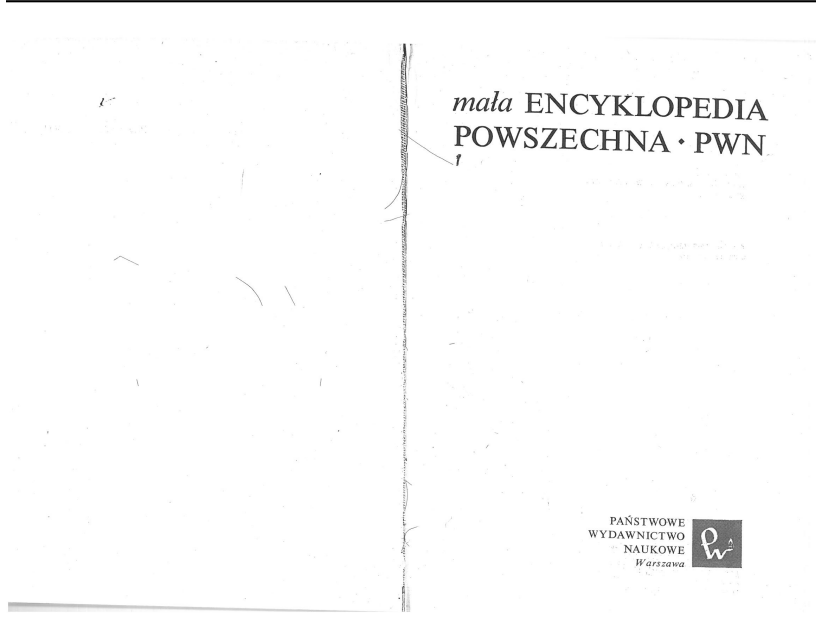

Bild 5: Omslaget till *Mala encyklopedia powszechna PWN* (1970).

En stor del av listornas inkonsekvenser kan förklaras genom litteraritets- och kanonbegreppets egen historiska evolution. De senaste decenniernas debatt om kanons öppnande ter sig vara påfallande fördelaktig för den skandinaviska litteraturen.²² På den yngsta listan ges plats åt både Astrid Lindgrens *Pippi Långstrump* och Tove Janssons *Trollkarlens hatt*. Ingen av listans litteratur-/språkregioner har en så stark barnlitterär representation som den skandinaviska litteraturen.²³

Vilket blir det kvantitativa utslaget av alla dessa gynnsamma och ogynnsamma mekanismer? Resultaten för den skandinaviska litteraturen kan sammanfattas i följande tabell:

²² Jfr Bloom, *The Western Canon*, 1994, s. 18 ff.; Guillory, "Canon", 1995, s. 234 ff.; dens., *Cultural Capital*, 1993, s. 32 ff.; Ross, "Canon", 1995, s. 516; Joseph C. Sitterson, Jr, "Canon", i *The New Princeton Encyclopedia*, 1993, s. 167.

²³ Förutom dessa två verk inrymmer listan även Andersens *Sagor*, som ingår i samtliga fem listor, och Lagerlöfs *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* som inkorporeras redan i listan 1974.

Tabell 1:

Listans publiceringsår	1959	1962	1970	1974	1995	Summa
Antal poster totalt	244	117	255	405	563	1384
Danska verk ^a	5	1	2	3	3	14
Finländska verk ^b	0	0	1	1	2	6
Isländska verk ^c	1	0	1	2	2	6
Norska verk	5	3	4	6	8	26
Svenska verk	2	1	2	5	11	21
Summa	13	5	10	17	26	71
Procent	5.3	4.3	3.9	4.2	4.6	5.1

^aI listan 1959 (*Mala encyklopedia*, 1959, s. 501) infogas Herman Heijermans *Op hoop van Zegen* felaktigt i den danska litteraturen. I mina tabeller förs verket till den nederländska litteraturen.

^bI listan 1995 (*Nowa encyklopedia*, band 3, 1995, s. 768) inkorporeras *Trollkarlens hatt* i finsk litteratur med parentestillägget "(szwedz.)" [sv.], som anger att verket är skrivet på svenska. Tabellen följer listans litteraturrebricering.

^cListan 1959 (*Mala encyklopedia*, 1959, s. 500) innehåller posten "*Sagi islandzkie*" [Isländska sagor] med litteraturrebriceringen "skand." [skand.]. I tabellen räknas posten till isländsk litteratur.

Sammanställningen visar att den skandinaviska litteraturen har en ganska stabil position i listorna. I genomsnitt upptar de skandinaviska verken över fyra procent av posterna. Styrkerelationerna mellan de enskilda skandinaviska litteraturerna varierar däremot avsevärt. På den äldsta listan dominerar den danska och den norska litteraturen, mellanlistorna ger företräde åt Norge, på den senaste listan hamnar den svenska litteraturen i topp.

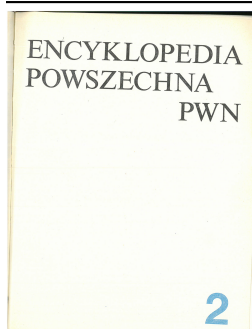

Bild 6: Omslaget till *Encyklopedia powszechna PWN*, band 2 (1974).

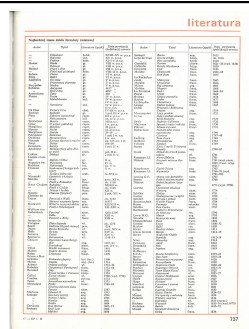

Bild 7: Listan 1974 (fragment).

Bild 8: Omslaget till *Nowa encyklopedia powszechna PWN*, band 3 (1995).

Fyra procent – är det mycket eller litet? I sin teori om världslitteraturen skiljer Franco Moretti mellan kärnlitteraturer, som har en dominerande ställning på världens globala scen, periferiska litteraturer, som påverkas av kulturellt starkare litteraturer, samt semiperiferiska litteraturer, som intar en mellanställning och både påverkar och påverkas.²⁴ För jämförelsens skull sammanställer jag den skandinaviska litteraturen med tre andra litteraturer/regioner, två av dem som i världslitteraturteoretiska sammanhang betraktas som semiperiferiska och en tredje som betraktas som periferisk:²⁵

Tabell 2:

Listans publiceringsår	1959	1962	1970	1974	1995	Summa
Skandinavisk litteratur	13	5	10	17	26	71
Italiensk litteratur	13	6	12	14	35	80
Spansk & portugisisk litteratur	8	2	10	11	22	53
Nederländsk & belgisk litteratur	4	1	2	4	9	20

Siffrorna tilldelar den skandinaviska litteraturen en stabil plats bland de semiperiferiska litteraturerna.²⁶ Avståndet till den periferiska nederländska och belgiska litteraturen är markant. Men hur stabila över tid är tabellens styrkerelationer? Som redan Fritz Strich betonat är världslitteraturen i ständig rörelse. Under vissa tider kan vissa litteraturer höja sig från sitt periferiska läge och uppleva en högkonjunktur för att efter en tid åter sjunka ned i en periferisk ställning.²⁷ En ständig förändring underkastas också själva kanonbildningen, inte bara därför att den kumulerar ständigt nya verk utan också därför att den – för att bereda plats för dem – är alltmer exkluderande gentemot de äldre verken.²⁸ Granskad ur detta diakrona perspektiv framträder den skandinaviska litteraturen i mindre fördelaktigt ljus än den italienska eller spanska. De flesta listade skandinaviska verken härstammar från en period som med goda skäl kan kallas den skandinaviska guldåldern, dvs. tiden mellan 1850 och 1920. Den italienska och spanska litteraturen hade sina renässanser betydligt tidigare och deras verk har prövats längre av tidens smakväxlingar.²⁹ Vi fäster blicken på den skandinaviska guldåldern speglad i listorna 1959 och 1970, båda med ungefär samma antal poster totalt och båda relativt fria från partikulära nationella inkvoteringspraktiker:³⁰

Tabell 3:

Listans publiceringsår	1959	1970
Antal poster totalt	244	255
Antal poster 1850–1920	80	65
Antal skandinaviska poster 1850–1920	12	8
Procent av listans samtliga skandinaviska poster	92	80
Procent av listans samtliga poster 1850–1920	15	12

²⁴ Franco Moretti, *Distant Reading*, London-New York: Verso, 2013, s. 43 ff., 107 ff. Jfr Strich, "Weltliteratur", 1930, s. 426; Casanova, *La république*, 1999, s. 119 ff., 164 ff.; dens., "Literature as a World", i Theo D'haen, César Domínguez & Mads Rosendahl Thomsen (red.), *World Literature. A Reader*, London-New York, 2013, s. 207 ff.

²⁵ Jfr Moretti, *Distant Reading*, 2013, s. 24, 55 f.; Theo D'haen, *The Routledge Concise History of World Literature*, London-New York: Routledge, 2012, s. 152 ff.; Casanova, *La république*, 1999, s. 241 ff.

²⁶ Jfr Theo D'haen, *The Routledge Concise History*, 2012, s. 153 ff.; Moretti, *Distant Reading*, 2013, s. 25 f.; Casanova, *La république*, 1999, s. 140 ff.

²⁷ Jfr Strich, "Weltliteratur", 1930, s. 426; Moretti, *Distant Reading*, 2013, s. 16 f., 23 ff.; Curtius, *Europäische Literatur*, 1948, s. 41 ff.

²⁸ Jfr T. S. Eliot, *The Sacred Wood. Essays on Poetry and Criticism*, 7:e uppl., London: Methuen, 1950, s. 49 f.; Kermode, *History and Value*, 1989, s. 85 ff., 116; Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 16 f., 299.

²⁹ Jfr Curtius, *Europäische Literatur*, 1948, s. 42, 270 f.; Moretti, *Distant Reading*, 2013, s. 23.

³⁰ *Mala encyklopedia*, 1959, s. 501 f.; *Mala encyklopedia*, 1970, s. 578 f.

Som vi ser levererar den skandinaviska guldåldern 80–90 procent av listornas skandinaviska bestånd. Under denna period når den skandinaviska litteraturen visserligen inte upp till samma siffror som den franska, men den placerar sig med ca 15 procent av periodens poster betydligt högre än typiska semiperiferiska litteraturer,³¹ vilket framgår av följande tabell:

Tabell 4:

Listans publiceringsår	1959	1970
Antal franska poster 1850–1920	20	19
Antal italienska poster 1850–1920	3	1
Antal skandinaviska poster 1850–1920	12	8
Antal spanska poster 1850–1920 ^a	1	1
Antal tyska poster	4	3

^aI listan 1970 dateras Unamunos huvudverk *Niebla* korrekt till 1914 medan listan 1959 felaktigt anger 1924 som verkets utgivningsår. Tabellen infogar verket i perioden 1850–1920 i båda listorna.

Men de båda tabellsammanställningarna av siffrorna från 1959 och 1970 visar samtidigt att den skandinaviska litteraturens höga andel 1850–1920 alltså är underkastad en pågående korrigeringsprocess. Med ett ökat tidsavstånd krymper periodens andel i listorna. Ännu snabbare minskar den skandinaviska guldålderns procentsats i listorna. Hårdast drabbad av denna tidens granskning är den danska litteraturen. Pontoppidan, Gjellerup, Andersen Nexø finns med 1959 men exkluderas 1970. Att processen ännu inte är avslutad indikeras inte minst av att Ibsen 1995 fortfarande har dubbelt så många poster som Goethe. Luckan som den skandinaviska guldålderns bortgallrade författare lämnar efter sig har i de yngsta listorna fyllts med nyare namn, de flesta av dem från den svenska litteraturen. I vilken mån nykomlingarna Pär Lagerkvist, Vilhelm Moberg, Harry Martinson, Eyvind Johnson, Sara Lidman, Astrid Lindgren kommer att klara tidens prövning är fortfarande en öppen fråga.

Vilka är de mest listade skandinaviska författarna? Här kommer tio-i-topp-listan:

Tabell 5:

Plats	Författare	Antal poster	Verk 1959	Verk 1962	Verk 1970	Verk 1974	Verk 1995
1	Ibsen	11	Et dukkehjem Gengangere	Et dukkehjem	Et dukkehjem	Et dukkehjem Gengangere Vildanden	Peer Gynt Et dukkehjem Gengangere Vildanden
2	Lagerlöf	7	Gösta Berling	Gösta Berling	Gösta Berling	Gösta Berling Nils Holgersson	Gösta Berling Nils Holgersson

³¹Jfr Erich Auerbach, "Epilegomena zu *Mimesis*", *Romanische Forschungen*, 65 (1954), s. 13 f.; Curtius, *Europäische Literatur*, 1948, s. 41 f.; Moretti, *Distant Reading*, 2013, s. 16, 23 f.; Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 8.

Plats	Författare	Antal poster	Verk 1959	Verk 1962	Verk 1970	Verk 1974	Verk 1995
3	Strindberg	6	Fadren		Fadren	Fadren	Fadren
4	Andersen ^a	5	Eventyr & Historier	Eventyr & Historier	Eventyr & Historier	Eventyr & Historier	Eventyr & Historier
	Hamsun	5	Sult	Sult	Sult	Sult	Sult
	Undset	5	Kristin Lavransdatter	Kristin Lavransdatter	Kristin Lavransdatter	Kristin Lavransdatter	Kristin Lavransdatter
5	Bjørnson	4	Synnøve Solbakken	Synnøve Solbakken	Synnøve Solbakken	Synnøve Solbakken	Synnøve Solbakken
	Jacobsen	4	Niels Lyhne		Niels Lyhne	Niels Lyhne	Niels Lyhne
6	Gjellerup	3	Pilgrimen Kamanita		Møllen	Møllen	
	Lagerkvist	3				Dvärgen	Dvärgen Barabbas

^aSamtliga fem listor anger *Baśnie* [Sagor] som titel och 1835–72 som tillkomsttid för Andersens verk, vilket indikerar att posten inkluderar både *Eventyr, fortalte for børn* (1835–48), *Historier* (1852–53), *Nye Eventyr og Historier* (1858–66), *Tre nye Eventyr og Historier* (1869), *Eventyr og Historier. Ny Samling* (1872) och *Nye Eventyr og Historier* (1872).

Som väntat tillhör majoriteten av de toppnoterade namnen den skandinaviska guldåldern.

II.

Mitt andra studieobjekt har en editorial karaktär. För 100 år sedan, 1919, startades i Polen en bokserie med namnet *Biblioteka Narodowa* [Nationalbiblioteket], som har kommit att bli landets mest prestigefyllda förlagsprojekt. Seriens deklarerade huvudsyfte var att ”erbjuda såväl varje intelligent polack som all ungdom i utbildning exemplariska utgåvor av de mest framstående verken från polsk och främmande litteratur”.³² Serien existerar än idag. I analogi med de encyklopediska listornas distinktion mellan inhemskt och utländskt ges *Biblioteka Narodowa* ut i två subserier: subserie I omfattar polsk litteratur och subserie II ”främmande litteratur”. Subserie III, avsedd för ungdomslitterära klassiker, levde ett kort liv på 1990-talet och lades ned efter bara nio volymer.³³

Kvantitativt hävdar sig den skandinaviska litteraturen betydligt sämre i *Biblioteka Narodowa* än i encyklopedilistorna. Under seriens hundraåriga historia har den bidragit med enbart nio volymer, en av dem inom den ungdomslitterära subserien:

³² Andrzej Zawada, ”Osiemdziesiąt lat Biblioteki Narodowej” [Nationalbibliotekets åttio år], i *Katalog Biblioteki Narodowej w osiemdziesięciolecie serii 1919–1999* [Nationalbibliotekets katalog i samband med seriens åttio år 1919–1999], Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1999, s. V. Jfr Jan Trznadłowski, ”W sześćdziesięciolecie Biblioteki Narodowej” [I samband med Nationalbibliotekets sextio år], i *Katalog Biblioteki Narodowej w sześćdziesięciolecie serii 1919–1979* [Nationalbibliotekets katalog i samband med seriens sextio år 1919–1979], Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1979, s. VI f.; Franciszek Bielak, ”Ambitna ’Biblioteka’ i jej redaktor” [Det ambitiösa Biblioteket och dess redaktör], i *Almanach Biblioteki Narodowej w pięćdziesięciolecie wydawnictwa 1919–1969* [Handlingar till Nationalbiblioteket i samband med publikationens femtio år 1919–1969], Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969, s. 10 ff.; Zbigniew Goliński, ”Spotkanie z Biblioteką Narodową” [Möte med Nationalbiblioteket], i *Almanach*, 1969, s. 111; Stanisław Grzeszczuk, ”Pochwała Biblioteki Narodowej” [Till Nationalbibliotekets lov], i *Almanach*, 1969, s. 118 f.; ”Biblioteka Narodowa” [Nationalbiblioteket], <https://wydawnictwo.ossolineum.pl/products/category/biblioteka-narodowa-2> (hämtat 29.9.2019).

Tabell 6:

	Serie II	Serie III
Volymer totalt	264	9
Danska	0	0
Finska	0	0
Isländska	2	0
Norska	2	0
Svenska	4	1
Totalt	8	1
Procent	3,0	11,1

³³Jfr Trznadlowski, "W sześćdziesięciolecie", 1979, s. VI; Julian Pelc, "Katalog Biblioteki Narodowej" [Nationalbibliotekets katalog], i *Katalog*, 1979, s. 5 ff., 61 ff.; Włodzimierz Klubiński, "Katalog Biblioteki Narodowej za lata 1919–1999" [Nationalbibliotekets katalog för åren 1919–1999], i *Katalog*, 1999, s. 3 ff., 61 ff., 107 ff.; "Katalog Biblioteki Narodowej" [Nationalbibliotekets katalog], <https://wydawnictwo.ossolineum.pl/catalogue/> (hämtat 29.9.2019).

Av listornas 30 skandinaviska verk har bara 10 upptagits i *Biblioteka Narodowa*. Så här ser det totala skandinaviska utbudet ut:

Tabell 7:

Antal Volymer	Författare	Titel	År	Antal band	Antal verk i volymen	Antal verk från listorna
2	Ibsen	Peer Gynt	1967	1	1	Peer Gynt
		Dramer	1984	2	5	Et dukkehjem Gengangere Vildanden
2	Strindberg	Dramer	1977	1	12	Fadren Fröken Julie
		Noveller	1985	1	12	
1	Lagerlöf	Nils Holgersson	1992	2	1	Nils Holgersson
1	-	Edda	1986	1	1	Edda
1	-	Gunlaugs saga ormstungu	1968	1	1	Gunlaugs saga ormstungu ^a
1	Tegnér	Frithiofs saga	1957	1	1	
1	Lagerkvist	Prosa	1986	1	5	Dvärgen

^aPosten "Sagi inslandzkie" [Isländska sagor] med den angivna tillkomsttiden 1200-talet i listan 1959 inkluderar rimligen *Gunlaugs saga ormstungu* som givits ut som nr 157 i subserie II.

Med sina nio volymer uppvisar Skandinavien ett betydligt sämre resultat än de typiska semiperiferiska litteraturerna som den italienska och den tyska:

Tabell 8:

	Serie II
Volymer totalt	264
Italienska	12
Skandinaviska	8
Tyska	24

I Polens mest auktoritativa litterära utgivningsserie degraderas alltså Skandinavien till ett periferiskt område. Det skulle betyda att den skandinaviska litteraturen tilldelas en svag position i Polens kanon.

Men man har all anledning att vara kritisk mot den kvantitativa bild som serien avsetter. Förlagets vetenskapliga redaktörer medger själva att representativiteten rubbas av en hel rad icke-litterära – trycktekniska, upphovsrättsliga, ekonomiska, translatoriska, filologiska – faktorer.³⁴ Att den första skandinaviska volymen gavs ut så sent som 1957 som nr 108 i sin subserie berodde bland annat på att det tidigare funnits få kompetenta skandinavister – eller inga alls – som levde upp till seriens höga editorials och filologiska krav.³⁵

Däremot ger *Biblioteka Narodowa* en god inblick i de kvalitativa aspekterna av den skandinaviska litteraturens närvaro på den polska parnassen. Varje volym i serien har en omfångsrik inledning och en gedigen notapparat, sammanställda av någon av landets ledande litteraturvetare inom den berörda filologin och med ambitionen att spegla det aktuella forskningsläget med särskild hänsyn till den polska receptionen.³⁶ I seriens samtliga skandinaviska volymer utnyttjas denna generösa editorials apparat för värderande manövrer, som bärs fram av en ganska spretig uppsättning uttryck: ”klassiker”, ”kanon”, ”tradition”, ”mästare”, ”ledande författare”, ”framstående plats”, ”skattkammare”, ”klenod”, ”pärla” etc.³⁷ Även om de inte ges någon preciserande definition, infogas uttrycken i konkreta diskursiva praktiker, som fixerar deras semantiska fält och därmed besvarar frågan på vilka villkor och via vilka normer den skandinaviska litteraturen nobiliteras i Polen. Kan denna nobilitering benämnas *kanonisering* i ordets strikta litteraturvetenskapliga betydelse? Jag ska försöka klargöra denna problematik genom att ta upp några typiska kanonskapande normer och undersöka i vilken mån de sätts i spel i seriens skandinaviska volymer.

³⁴ Zawada, ”Osiemdziesiąt lat”, 1999, s. XII f.; Trznadlowski, ”W sześćdziesięciolecie”, 1979, s. XV; Mieczysław Braher, ”Z pierwszych lat” [Från de första åren], i *Almanach*, 1969, s. 24 f.; Henryk Markiewicz, ”Wspominki i życzenia” [Erinringar och önskningsar], i *Almanach*, 1969, s. 45 f.

³⁵ Jfr ”Katalog Biblioteki Narodowej”, <https://wydawnictwo.ossolineum.pl/catalogue/?pg=43> (hämtat 29.9.2019); Jan Trznadlowski, ”Biblioteka czytelniczych pokoleń” [De läsande generationernas bibliotek], i *Almanach*, 1969, s. 137 f.; dens., ”W sześćdziesięciolecie”, 1979, s. VIII ff., XVIII f.

³⁶ Jfr Zawada, ”Osiemdziesiąt lat”, 1999, s. V, IX; Bielak, ”Ambitna ’Biblioteka’”, 1969, s. 13; Braher, ”Z pierwszych lat”, 1969, s. 24; Goliński, ”Spotkanie”, 1969, s. 114; Julian Krzyżanowski, ”Ze wspomnień o Bibliotece Narodowej” [Ur minnena av Nationalbiblioteket], i *Almanach*, 1969, s. 27, 29; Grzeszczuk, ”Pochwała”, 1969, s. 124; Trznadlowski, ”W sześćdziesięciolecie”, 1979, s. XI ff.

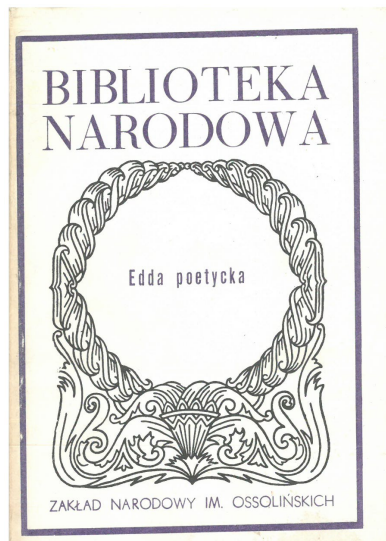

Bild 9: Omslaget till *Edda poetycka* (1986). Alla omslag till Nationalbibliotekets volymer:

© Copyright by Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław. Publiceras med förläggarens tillstånd.

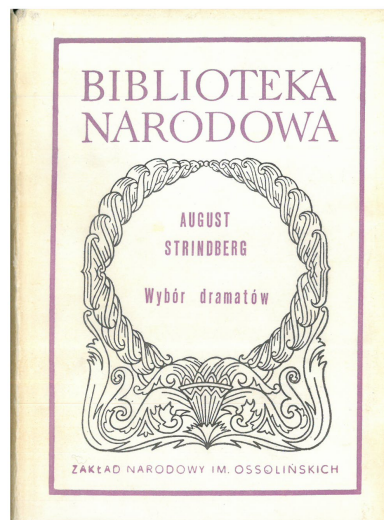

Bild 10: Omslaget till August Strindbergs *Wybór dramatów* (1977).

En ofta åberopad norm är att ett kanoniserat verk ska vara bärare av essentiella estetiska värden.³⁸ Enligt Harold Blooms teori bekräftas dessa värden av att verket lyckas överskugga sina föregångare och etablera en ny litterär trend.³⁹ De skandinaviska volymerna aktiverar den sortens konstnärliga kriterier. Utgivarna lyfter fram kenningstekniken i *Edda* och de isländska sagornas lakonism, de noterar att Ibsen initierar "ibsenismen" och att Strindberg banar vägen för den europeiska expressionismen.⁴⁰ Ändå får den renodlat estetiska normen en relativt marginell plats i kommentarerna. Det estetiska omdömet formuleras i regel kort och på hög abstraktionsnivå. Utgivaren av *Frithiofs saga* nämner visserligen Tegnér's metrisk mästarekap men nöjer sig med att namnge ett enda av hans många versmått: fornyrdslag.⁴¹ En annan tendens är att kommentatorerna använder det estetiska som en förevändning för en annan sorts resonemang. Lagerkvists konstnärliga mästarekap definieras som hans förmåga att provocera fram en existentiell dialog, som därefter ställs i fokus för inledningens intresse.⁴² Mest meriterande för utgivarna är inte att verket har ett absolut konstnärligt värde utan att det uppskattats i något av de litterära kärnområdena. Ibsenvolymernas utgivare uppmärksammar författarens triumftåg genom världens förnämsta teaterhus.⁴³ I kommentarerna till Strindbergs dramer ser utgivaren ett

³⁷ Lech Sokół, "Wstęp" [Inledning], i August Strindberg, *Wybór dramatów* [Dramer i urval], urval & övers. Zygmunt Łanowski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1977, s. III, CXVIII, CXI, CXX; Andrzej Chojcecki, "Wstęp" [Inledning], i Pär Lagerkvist, *Wybór prozy* [Prosa i urval], urval & övers. Zygmunt Łanowski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986, s. V, LXXXIV; Olga Dobijanka-Witczakowa, "Wstęp" [Inledning], i Henrik Ibsen, *Wybór dramatów* [Dramer i urval], övers. Jacek Frühling & Józef Giebułtowicz, red. Olga Dobijanka-Witczakowa, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984, band 1, s. XII, XVI; Stanisław Wałęga, "Wstęp" [Inledning], i Esaias Tegnér, *Frithiofowa saga* [Fritiofs saga], övers. & red. Stanisław Wałęga, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1957, s. III, V, VII f., LVI, CXXVI; Lech Sokół, "Wstęp" [Inledning], i August Strindberg, *Wybór nowel* [Noveller i urval], urval, övers. & red. Zygmunt Łanowski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985, s. CXIII; Apolonia Załuska-Strömberg, "Wstęp" [Inledning], i *Edda poetycka* [Den poetiska Eddan], övers. & red. Apolonia Załuska-Strömberg, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1986, s. XLVIII; Apolonia Załuska-Strömberg, "Wstęp" [Inledning], i *Saga o Gunnlaugu Wężowym Języku* [Gunnlaug Orms tungas saga], övers. & red. Apolonia Załuska-Strömberg, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1968, s. XIV.

³⁸ Jfr T. S. Eliot, *What is a Classic? An Adress Delivered before the Virgil Society on the 16th of October 1944*, London: Faber, 1945, s. 9, 11, 16; Cleanth Brooks, *The Well Wrought Urn. Studies in the Structure of Poetry*, New York: Harcourt Brace, 1947, s. 192, 214 f.; Sitterson, "Canon", 1993, s. 166 f.; Minda Rae Amiran, "Some Paradoxes of New Criticism", i Alfred J. Drake, Rick Armstrong & Shep Steiner (red.), *The New Criticism. Formalist Literary Theory in America*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 2013, s. 6 ff., 9 ff., 15 ff.

³⁹ Jfr Bloom, *The Western Canon*, 1994, s. 16 f., 20, 24 ff.; Eliot, *What is a Classic?*, 1945, s. 23.

problem i att den svenska författarens kärlek till Frankrike länge förblev obesvarad.⁴⁴ Denna respekt för litteraturens kulturella metropoler indikerar inte bara att det polska litterära fältet lider av ett provinsiellt mindervärdeskomplex utan också att det recipierar den skandinaviska litteraturen på världslitteraturens villkor. Som inte minst David Damrosch demonstrerat infogas provinsiella litteraturer i världslitteraturen genom att deras värde prövas i kärnområdena.⁴⁵

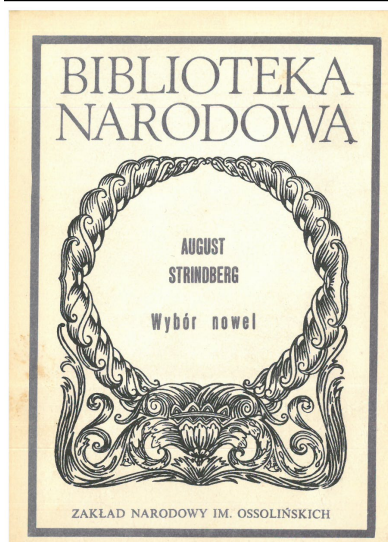

Bild 11: Omslaget till August Strindbergs *Wybór nowel* (1985).

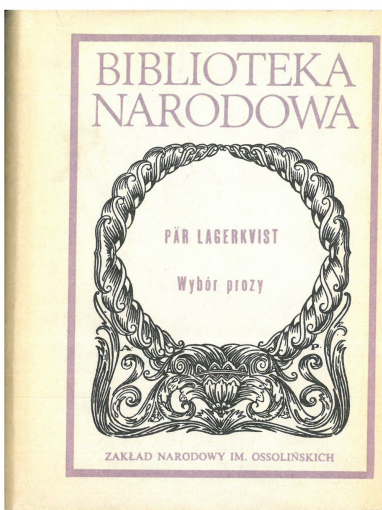

Bild 12: Omslaget till Pär Lagerkvists *Wybór prozy* (1986).

En annan etablerad norm är att ett kanoniserat verk ska förmedla tänkvärda idéer.⁴⁶ Också det kriteriet tillämpas i de skandinaviska volymerna på ett sätt som snarare vetter åt världslitteraturkonceptet än åt kanonkonceptet. *Frithiofs saga* belyses visserligen som ett uttryck för romantikens specifika människo- och samhällsuppfattning, Strindbergs noveller som en samling initierade psykoanalytiska fallstudier, hans dramer som bärare av en kierkegaardsk axiologi.⁴⁷ Men vanligare än den sortens profilerade idéhistoriska tolkningar är påståenden om att verket rymmer ett allmänt existentiellt djup. Lagerkvists prosa sägs ta upp ”problem av största vikt för varje människa: livets förgänglighet, dödens oundviklighet, trons gåta, onskans och kärlekens väsen”.⁴⁸ Ett existensialiserande mottagande av textens idégods räknas till världslitteraturens särmerken. Vi söker oss, menar Erich Auerbach, till världslitterära verk för att fördjupa vår medvetenhet om oss själva.⁴⁹

En liknande förskjutning underkastar kommentarerna i de skandinaviska volymerna en annan vanlig kanonbildande norm: det receptionshistoriskt långlivade.⁵⁰ Visserligen kan de polska utgivarna lämna typiska

⁴⁰ Załuska-Strömberg, ”Wstęp”, 1986, s. XLVII f.; dens., ”Wstęp”, 1968, s. XXXIII f.; Olga Dobijanka-Witczakowa, ”Wstęp” [Inledning], i Henrik Ibsen, *Peer Gynt. Poemat dramatyczny* [Peer Gynt. Dramatiskt poem], övers. Zbigniew Krawczykowski, red. Olga Dobijanka-Witczakowa, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1967, s. XVII; Dobijanka-Witczakowa, ”Wstęp”, 1984, band 1, s. XIII, XIX ff., XXIV, CXVI; Sokół, ”Wstęp”, 1977, s. III, V.

⁴¹ Wałęga, ”Wstęp”, 1957, s. IV ff., CXXV f., CXXXIV. Jfr Åke K. G. Lundquist, ”Textkommentar”, i Esaias Tegnér, *Samlade dikter utgivna av Tegnérssamfundet. IV. Frithiofs saga. 1825*, red. Åke K. G. Lundquist, Lund: Tegnérssamfundet, 1986, s. 190, 198, 219, 225 och passim, där sångernas varierande versmått noteras och diskuteras.

⁴² Chojecki, ”Wstęp”, 1986, s. V ff., XXVIII f., LXXX.

⁴³ Dobijanka-Witczakowa, ”Wstęp”, 1967, s. X, XIX, XXXI; dens., ”Wstęp”, 1984, band 1, s. X ff., XX, XXIV, XXXIV ff.

⁴⁴ Sokół, ”Wstęp”, 1977, s. CX ff. Jfr Załuska-Strömberg, ”Wstęp”, 1968, s. XXVIII, XL; dens., ”Wstęp”, 1986, s. XLIV f.; Wałęga, ”Wstęp”, 1957, s. III ff., CXIX, CLV ff.; Andrzej Chojecki, ”Posłowie” [Efterord], i Selma Lagerlöf, *Cudowna podróż* [Den underbara resan (= *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*)], övers. Janina Mortkowiczowa, red. Andrzej Chojecki, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1992, band 2, s. 334, 345; Sokół, ”Wstęp”, 1985, s. III, CII, CXII; Chojecki, ”Wstęp”, 1986, s. LI.

⁴⁵ Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 8 ff., 24, 27 f., 32. Jfr Casanova, *La république*, 1999, s. 180 ff., 219 ff.

⁴⁶ Jfr Bloom, *The Western Canon*, 1994, s. 25, 29; Wolfgang Kayser, *Die Vortragsreise. Studien zur Literatur*, Bern: Francke 1958, s. 43.

⁴⁷ Wałęga, ”Wstęp”, 1957, s. CXV, CXLV, CLI; Sokół, ”Wstęp”, 1985, s. XV; dens., ”Wstęp”, 1977, s. III, XIX.

ars longa-deklarationer. Medan Levertin redan 1903 förklarade att *Frithiofs saga* är ett litterärt lik som ”knappast någon fullväxt mera läser”, framhåller den polska utgivaren Tegnér ”odödlighet” och hans poems ”oförgängliga verkan”.⁵¹ Men långt vanligare i kommentarerna är blygsammare påståenden om att texten rymmer en universell tematik. Ibsens dramer tillskrivs både ”allmäneuropeisk aktualitet” och ”allmängiltighetens valör”.⁵² I Lagerlöfvolymen försäkras utgivaren sina unga läsare att de under läsningen kommer att upptäcka att deras problem är ”lika gamla som mänskligheten”.⁵³ På ett motsvarande vis hävdar Strich att bara det verk kan bli världslitterärt vars tidsbundna drag tillika är ”ein wesentlicher Zug des menschlichen Antlitzes überhaupt, des ewigen Menschenbildes”.⁵⁴

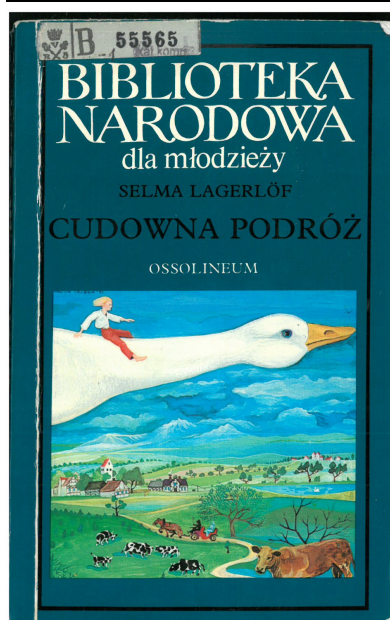

Bild 13: Omslaget till Selma Lagerlöfs *Cudowna podróż* (1992).

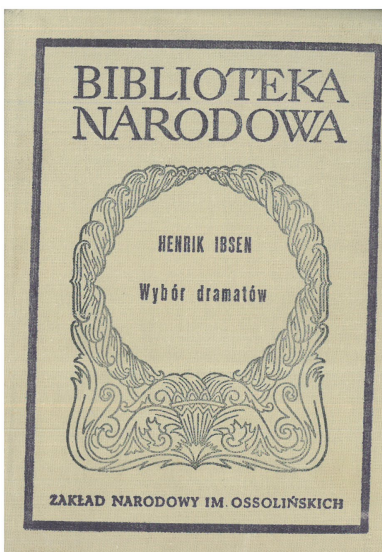

Bild 14: Omslaget till Henrik Ibsens *Wybór dramatów* (1984).

En norm som T. S. Eliot särskilt starkt lyfter fram är att ett kanoniserat verk ska vara en produkt av en mogen civilisation och en syntes av sin kulturs vinningar.⁵⁵ Enligt samma linje framhäver utgivaren av seriens fornisländska volymer att både *Edda* och *Gunnlaugs saga orms tungu* har sina källflöden i ”den stoltaste perioden” i Islands historia.⁵⁶ Men även Eliots imperativ underkastas en förskjutning i riktning mot världslitteraturkonceptet. Vad utgivarna speciellt fascinerar av är inte att verkens civilisatoriska grogrund har mognadens pondus utan att den är annorlunda. Som bekant lånar *Frithiofs saga* element från den grekiska och romerska antiken, från Shakespeare och *The Works of Ossi-*

⁴⁸ Chojecki, ”Wstęp”, 1986, s. V. Jfr Wałęga, ”Wstęp”, 1957, s. XI, CXLV f.; Sokół, ”Wstęp”, 1977, s. LII ff., LXX-XIX; Dobijanka-Witczakowa, ”Wstęp”, 1967, s. X, XXVII; dens., ”Wstęp”, 1984, band 1, s. CXVI; Chojecki, ”Posłowie”, 1992, band 2, s. 333, 336 f.

⁴⁹ Erich Auerbach, ”Philologie der Weltliteratur”, i Walter Muschg & Emil Staiger (red.), *Weltliteratur. Festgabe für Fritz Strich zum 70. Geburtstag*, Bern: Francke, 1952, s. 41. Jfr Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 10, 12.

⁵⁰ Jfr Kermode, *History and Value*, 1989, s. 85 f.; Bloom, *The Western Canon*, 1994, s. 19 f., 23 f., 30; Guillory, ”Canon”, 1995, s. 236; Ross, ”Canon”, 1995, s. 515.

⁵¹ Oscar Levertin, *Svenska gestalter*, Stockholm: Bonniers, 1903, s. 165; Wałęga, ”Wstęp”, 1957, s. CXIX, CLV. Jfr Alfred Sjödin, ”Efter Tegnér – en inledning”, i Alfred Sjödin & Jimmie Svensson (red.), *Efter Tegnér. Experiment med traditionen*, Lund: Lunds universitet, 2018, s. 8 ff., 13 f.; Sokół, ”Wstęp”, 1977, s. CXI; Dobijanka-Witczakowa, ”Wstęp”, 1984, band 1, s. III, C; Chojecki, ”Posłowie”, 1992, band 2, s. 345.

⁵² Dobijanka-Witczakowa, ”Wstęp”, 1984, band 1, s. XV f. Jfr Załuska-Strömberg, ”Wstęp”, 1986, s. XXVI f.; Wałęga, ”Wstęp”, 1957, XI, CXIII, CXLV; Dobijanka-Witczakowa, ”Wstęp”, 1967, s. XXVII; Sokół, ”Wstęp”, 1985, s. XLVII; Chojecki, ”Wstęp”, 1986, s. XLIII f., XLVI, LXXX f., LXXXIV.

⁵³ Andrzej Chojecki, ”Przeczytaj!” [Läs], i Lagerlöf, *Cudowna podróż*, 1992, band 1, s. 1.

⁵⁴ Strich, ”Weltliteratur”, 1930, s. 430. Jfr Auerbach, ”Philologie”, 1952, s. 40 f.

⁵⁵ Jfr Eliot, *What is a Classic?*, 1945, s. 10 ff., 21; dens., *The Sacred Wood*, 1950, s. 48; Curtius, *Europäische Literatur*, 1948, s. 271.

⁵⁶ Załuska-Strömberg, ”Wstęp”, 1968, s. XV; dens., ”Wstęp”, 1986, s. XLVIII.

an, från Goethe och Schiller.⁵⁷ I den polska utgåvan presenteras många av dessa allmän-europeiska komponenter som fornisländska exotismer.⁵⁸ Att världslitteraturen lever av sin annorlundahet påpekar redan Goethe, världslitteraturbegreppets skapare.⁵⁹

Den viktigaste kanoniserande faktorn har jag sparat till sist. Medan begreppet tradition lägger vikten vid den historiska kontinuiteten och medan begreppet klassiker fokuserar en texts estetiskt-språkliga värder, har litteraturvetare övertagit det teologiska begreppet kanon för att markera att läsning och omläsning sker inom maktreglerade, institutionella ramar.⁶⁰ Den polska serien kan betraktas som en levande illustration av detta teorem. Som bland andra John Guillory visat finns det ingen mäktigare kanonbildande institution än skolan.⁶¹ *Biblioteka Narodowa* uppstod ett år efter att Polen återvunnit sin självständighet och hade framför allt till syfte att tillfredsställa den nationellt pånyttfödda polska skolans behov. Seriens i särklass viktigaste målgrupp är än i dag gymnasister, studenter och deras lärare.⁶²

Ur det perspektivet är den skandinaviska litteraturens ringa kvantitativa närvaro i serien ingen tillfällighet. Att *Antigone* kommit ut i 13 upplagor med över 100 000 tryckta exemplar beror på att boken fungerat som obligatorisk läsning i det polska gymnasiet.⁶³ De få skandinaviska volymerna är tryckta i *en* liten, i bästa fall medelstor upplaga, därför att de saknar motsvarande uppbackning från skolan.⁶⁴

Utgivarna av de skandinaviska volymerna försöker kompensera detta maktdeficit genom att på olika sätt ta stöd i den mäktiga polska nationella kanon. Det kan ses som en paradox att Ibsen som i ett brev till Bjørnson fränkände Polen en egen nationell litteratur infogas i serien just på den nationella polska kanons villkor.⁶⁵ Det enklaste utgivargreppet är att det skandinaviska verket knyts till någon komponent ur den inhemska kanon. Både enskilda författare (Stanisław Przybyszewski, Stanisław Ignacy Witkiewicz, Czesław Miłosz) och hela perioder (Det unga Polen vid förra sekelskiftet) används för att höja statusen på de skandinaviska verken.⁶⁶ Ett annat grepp är att utgivaren projicerar mer djupstrukturella mönster från den polska kanon på sitt skandinaviska material. På samma vis som den polska kanon har sitt obestridda centrum i nationaleposet *Pan Tadeusz* [Herr Tadeusz] av Adam Mickiewicz, introduceras den skandinaviska litteraturen i serien med *Frithiofs saga*.⁶⁷ I Polen har begreppen nationalskald, nationaldikt och nationalepos en starkare konnotation än i Sverige.⁶⁸ Den polska utgivaren överför konsekvent de polska föreställningarna på det svenska verket och dess skapare. Tegnér presenteras som en svensk Mickiewicz, en kombinerad Moses- och Messiasfigur som ”djupast trängt in i sin nations hjärta”, tröstat det slagna, olyckliga folket i nöden och ledsagat det till andlig pånyttfödelse.⁶⁹ *Frithiofs saga* är inte ett nationalepos utan nationaleposet, svenskarnas nationella Bibel som inspirerar dem till stora patriotiska

⁵⁷ Jfr Lundquist, ”Textkommentar”, 1986, s. 191, 193, 200 ff., 222, 226, 234, 236 f., 270 f., 277, 308, 320, 326 ff., 346.

⁵⁸ Walega, ”Wstęp”, 1957, s. IX, XV, CXXXVI ff., CLII ff.; dens., ”Objaśnienia” [Förklaringar], i Tegnér, *Frithiofowa saga*, 1957, s. 6, 13, 68, 82, 154, 188, 208, 211, 227.

⁵⁹ Jfr Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 10 ff., 19, 283 ff., 300; Strich, ”Weltliteratur”, 1930, s. 429 f., 436 f.; Auerbach, ”Philologie”, 1952, s. 39.

⁶⁰ Jfr Kermode, *The Art of Telling*, 1983, s. 168 ff.; Ross, ”Canon”, 1995, s. 515.

⁶¹ Jfr Guillory, ”Canon”, 1995, s. 239 ff.; dens., *Cultural Capital*, 1993, s. 6 ff., 15, 22, 27 ff., 38 ff., 55 ff.

⁶² Jfr Bielak, ”Ambitna ’Biblioteka’”, 1969, s. 10 ff., 13 f.; Krzyżanowski, ”Ze wspomnień”, 1969, s. 29; Zdzisław Hierowski, ”Biblioteka Narodowa” [Nationalbiblioteket], i *Almanach*, 1969, s. 101 f.; Trznadłowski, ”W sześćdziesięciolecie”, 1979, s. V f., XII, XVIII; Zawada, ”Osiemdziesiąt lat”, 1999, s. III, X f.

⁶³ Jfr Grzeszczuk, ”Pochwała”, 1969, s. 121; Trznadłowski, ”W sześćdziesięciolecie”, 1979, s. VIII; Zawada, ”Osiemdziesiąt lat”, 1999, s. XI; ”Katalog Biblioteki Narodowej”, <https://wydawnictwo.ossolineum.pl/catalogue/> (hämtat 29.9.2019); Sofokles, *Antygona* [Antigone], 13:e uppl., övers. Kazimierz Morawski, red. Stanisław Srebrny & Jerzy Łanowski, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1999.

⁶⁴ Jfr Julian Pelc, ”Katalog Biblioteki Narodowej” [Nationalbibliotekets katalog], i *Almanach*, 1969, s. 143 f., 180, 188, 192.

⁶⁵ Henrik Ibsen, ”Til Bjørnstjerne Bjørnson” [brev 28.1.1865], i förf:s *Samlede verker. Sekstende bind. Brev 1844–1871*, Oslo: Gyldendal, 1940, s. 105 f. Jfr dens., ”Til Georg Brandes” [brev 30.10.1888], i förf:s *Samlede verker. Attende bind. Brev 1884–1904*, Oslo: Gyldendal, 1949, s. 181; Dobijanka-Witczakowa, ”Wstęp”, 1984, band 1, s. XI, XIV, C ff.; dens., ”Wstęp”, 1967, s. XXVII, LXXVI.

⁶⁶ Sokół, ”Wstęp”, 1977, s. IV, CXVII ff.; dens., ”Wstęp”, 1985, s. XIV, CXII; Chojecki, ”Posłowie”, 1992, band 2, s. 340; Załuska-Strömberg, ”Wstęp”, 1968, s. XLVI f.; dens., ”Wstęp”, 1986, s. XLV f.

bragder.⁷⁰ Stanisław Wałęgas nitiska kommentarer till Tegnér's diktverk som utförligt förklarar textens fornnordiska och skandinaviska realia – den polska läsaren informeras bland annat om att norrmännens signalement är "ljus eller blont hår, blåa ögon och stor längd"⁷¹ – imiterar Stanisław Pigoń's legendariska utgåva av *Pan Tadeusz* som minutiöst förklarar nationaleposets otaliga detaljer.⁷²

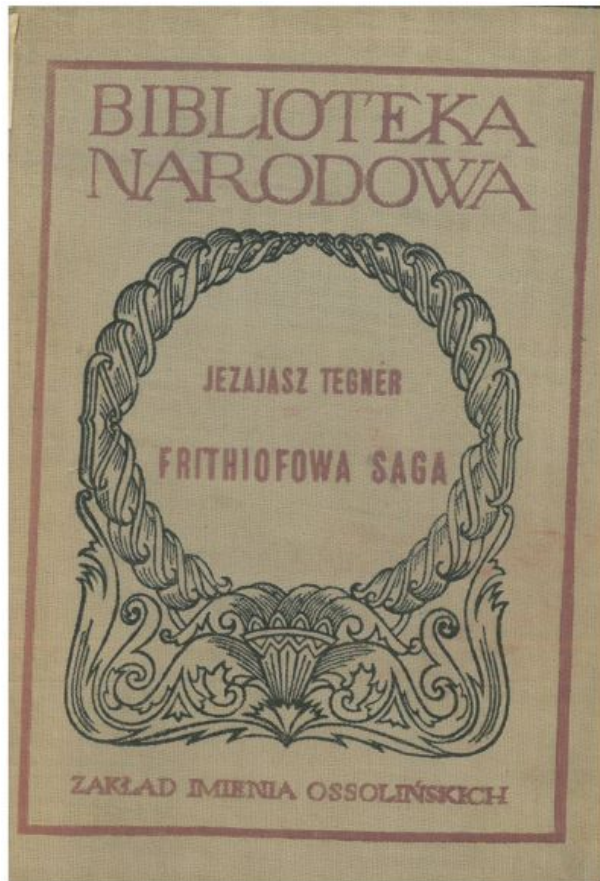

Bild 15: Omslaget till Esaias Tegnér's *Frithiofowa saga* (1957).

Ingen av dessa överföringar lyckas förstås ge de skandinaviska verken någon reell kanonisk makt. Det som överförs är inte makt utan förståelsemönster och lässtrategier. Därför kan man diskutera om det maktabsolutifierande kanonbegreppet är det koncept som bäst beskriver denna sorts projiceringsstrategier. Som ett mer adekvat koncept framstår åter begreppet världslitteratur.⁷³ Enligt världslitteraturteorin recipieras de cirkulerande verken via en pluralistiskt uppfattad transkulturation. Deras ord laddas med ständigt nya betydelser, deras värdeskalor omförhandlas i överensstämmelse med lokala hierarkier.⁷⁴

Om den skandinaviska litteraturen alltså för en tynande tillvaro i Po-

⁶⁷ Jfr Stanisław Pigoń, "Wstęp" [Inledning], i Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie. Historia szlachecka z roku 1811 i 1812 we dwunastu księgach wierszem* [Herr Tadeusz eller den sista inritten i Litauen. En adelshistoria från åren 1811 och 1812 i tolv sånger på vers], red. Stanisław Pigoń, 8:e uppl., Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980, s. I ff., LXV ff., CXV ff., CXXI ff.; Marian Plezia, "Wspomnienia czytelnika Biblioteki Narodowej" [En Nationalbiblioteksläsares erinringar], i *Almanach*, 1969, s. 69 f.; Kazimierz Wyka, "O Bibliotece Narodowej serdecznie" [Hjärtligt om Nationalbiblioteket], i *Almanach*, 1969, s. 97 f.; Stanisław Pigoń, "Za wątkiem wspomnień. W pięćdziesięciolecie urodzin Biblioteki Narodowej" [I erinringarnas kölvatten. Till Nationalbibliotekets femtioårsdag], i *Almanach*, 1969, s. 55 ff., 60 f.; Krzysztof Bak, "Polskhetens summa i diktens form", *Göteborgs-Posten*, 29.4.1988.

⁶⁸ Jfr Stanisław Pigoń, *Wprowadzenie w "Pana Tadeusza"* [Introduktion till Herr Tadeusz], Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1969, s. 23 ff.; P. D. A. Atterbom, *Svenska siare och skalder eller grunddragen af svenska vitterhetens häfder. Intill och med Gustaf III:s tidevarf*, band 6:2, Stockholm: Huldberg, 1855, s. 124; dens., "Inträdes-tal hållet i Svenska Akademien Den 29 Maj 1840", i *Svenska Akademiens Handlingar Ifrån År 1796. Tjugonde delen*, Stockholm: Norstedts, 1840, s. 142; Fredrik Böök, *Erik Johan Stagnelius*, Stockholm: Bonniers, 1919, s. 494; Andreas Nyblom, *Ryktbarhetens ansikte. Verner von Heidenstam, medierna och personkulten i sekelskiftets Sverige*, Stockholm: Atlantis, 2008, s. 85 ff., 96 ff.

⁶⁹ Wałęga, "Wstęp", 1957, s. CXIII ff., CXXV, CXXVII.

⁷⁰ Ibid., s. VI f., IX.

⁷¹ Ibid., s. CLII. Jfr s. IX, XV, CXXXVI ff.; Wałęga, "Objaśnienia", 1957, s. 4 ff., 15, 19, 26 f. och passim.

⁷² Första uppl. 1925, nr 83 i *Nationalbibliotekets serie I*. Jfr Pigoń, "Za wątkiem", 1969, s. 55 ff., 60 ff.; dens., "Wstęp", 1980, s. XXVII ff., LXV ff., LXXII ff.; Wyka, "O Bibliotece", 1969, s. 97 f.

lens litterära kanon, så är den desto livaktigare i den polska världslitteraturen. Och den existensformen har sina klara fördelar. Enligt världslitteraturteoretiker kan en kapitalsvag litterär provins just i kraft av sitt utanförskap lättare få en kosmopolitisk aura och göra succé i andra kulturer.⁷⁵ Om den logiken stämmer, är det Skandinaviens kulturella maktunderskott som inom världslitteraturen möjliggjort den skandinaviska guldåldern.

⁷³ Att *Nationalbibliotekets* serie I representerar den polska litteraturens kanon medan serie II bygger på världslitteraturbegreppets premisser snarare än kanonbegreppets observeras i Markiewicz, "Wspominki", 1969, s. 46.

⁷⁴ Jfr Damrosch, *What Is World Literature?*, 2003, s. 4 ff., 11, 24 f., 283 f., 292, 297.

⁷⁵ Jfr *ibid.*, s. 13; Strich, "Weltliteratur", 1930, s. 429 f.